ع . آغ چایلی

قشقائی ائل ادبیاتی

بسم الله الرحمن الرحیم

ع. آغ چایلی

قشقائی ائل ادبیاتی

- قشقائی ائل ادبیاتی
- یازانی :آغ‌چایلی
- رسام : م . ع . اولاندا
- تبریزده گلشن چاپخاناسی
- ۱۳۶۱ یای فصلی

MA·OLanda·61

قشقائی تورکلری

ایل‌لردی « ایران » ین « فارس » ناحیه‌سی‌نین ، کازرون ، لار ممسنی ، سمیرم ، دوگنبدان ، خلج‌وداراب منطقه‌لرینده گئچی‌قیلیندان توخونموش اوبالاری گؤزه چارپیر . اوبا ـ اوبا ، اویماق ـ اویماق داغلار دؤشونده یاشاییر ، قیشلاق‌دان یایـلاقا ، یایـلاقـدان قیشلاقا سارسیلماز بیراراده‌ایله کؤچورلر . قشقائی‌لرین تولیدی ایش‌لری‌ایله علاقه‌دار دئمك کی ، ایشلری حیوانـدارلیق‌دیـر و بدیعی خـالچالار یارادماق. ۴۰۰۰۰۰دن آرتیق‌دیرلار. هامیسی‌دا ائلات . بیرسیرروایت‌لره گؤره ، قشقائی تورکلری ۲۴ ائل‌دن توپلانمیش اوغوزائلـری‌نین نتیجه ائلینه شامیل اولورلار کی ۱۳ـ نجی یوزایل‌لیگین ایکینجی‌حصه‌سینده « هلاکوخان»ین غضبی نتیجه‌سینده اورتـا آسیانین Yarkand آدلی یوردوندان ایرانا سور گـون اولورلار . قشقائـی ائلی‌نین آدی ایسه ، Yarkand کناریندا یئرله‌شن بیر کنددن آلینیر . قشقائی لغتی‌نین ایضاحیندا آرتیرمالی‌ییق کـی ، « قاشقا » بیرتـورکجه لغت اولاراق اولاراق حیوانلارین آلنیندا کی ، آغ‌لکه‌یه دئیلیر . داها آرتیق بو کی آغ‌آت صاحابی قشقائی آدلانار .

✿ شعر و شاعیرلیك

ایل‌لربویی شاهلیق اصول اداره‌سی‌نین حکم سوردوغو نیتجه‌ـ سینده ، قشقائی‌لرین زنگین‌فرهنگی تاپدالانسادا ، خلقین سینه‌دفتری، ۲۵۰ ایل‌لیك‌زنگین ادبی ارثی، بیزیم عصره گتیریب چاتدیرمیشدیر. بو آرادا ، « مأذون » و « یوسف‌علی بیگ » کیمی شاعیرلرین یاراد‌ـ یجیلیغینا اشاره ائتمك اولارکی ، خلق اونلارین شعرلرین ، نسیل به نسیل سینه خزینه‌لرینده ، یاد أللردن قورویوب‌ساخلاییب‌لار .«مأذون» و « یوسف‌علی‌بیگ »ین شعردیوانلاری‌بوگونه قدر تام‌حالداتوپلانیب چاپ اولماسادا ، قشقائی ائلی‌نین چوخوسی ، بوایکی شاعرین‌شعر ـ لرین حفظدن ازبردیرلر . « مأذون » و«یوسف‌علی بیگ » دن باشقا ، « عیسی قاسم » و « حسین صمصام » آدلی شاعیرلـردن آدآپارمـاق اولارکی اونلارین ادبی ارثی ، سینه‌دن سینه‌یه بیزیم عصره گلیب چاتیبدیر .

۲۵۰ ایل بوندان اول یاشاییب یارادان قشقائـی تورك‌لـری نین گؤرکملی شاعیری « مأذون » ، عؤمور بویو یوخسوللوقلا چیرپیشان و بیر « عاشیق » کیمی اوبا ـ اوبا گزیب ائلی‌نین شادلیغیندا وماتمینده اشتراك ائدن بیر شاعیردیر . داها دوغررسو او ، دردلره ائل‌ایله بیر ـ لیکده یانیب . « مأذون» صمیمی شعرلرینده ائلی‌نین‌اینجه دویغولارینی ترنم ائدرکن ، ائلی‌نین دیلك‌لرینه و نیسگیل‌لرینه بدیعی شعرلـرینده جان وئریب . « مأذون » ون اصل آدی «محزون» ایدی کی شعرلرینده « مأذون »تخلص‌ائدیردی . « مأذون » عربجه ، فارسجا و تورکجه‌بیلن بیر شاعیر ایمیش . گؤرکملی آذربایجان یازیچی‌سی « ح . اولدوز »

ون « مأذون » حاققیندا بئله بیرقیدی وار :« گؤر کملی‌تور کمن‌شاعیری « ملانفس » ین شعرلری قشقائی شاعیری اولان «مأذون»یارادیجیلیغین یادا سالیر»[1] نتیجه کی آیدین‌دیر ، «مأذون» ون شعرلری تکجه‌قشقائی‌لر آراسیدا یوخ ، بلکه باشقا تورك دیللی خلق‌لر آراسیندا ایسه‌گئنیش یاییلیب و قیمت‌لندیریلیب.«مأذون»یوئز یاسیندان بیرقوشمانی بیرلیکده اوخویاق :

بولبول ناله‌سی

گؤزه‌ل گؤزلری مست ایمیش خونریز
ارغـوان لب‌لری دیـلی شکـر ریز
محنت چکمیش اوغـلان محبت‌لی قیز
یاخیل آتـا ظـالیم آنا وار ایمیش
دئـدی اوکی قـویـدی عشقین بناسی
معشوق یـانـدیراسی عـاشیق یاناسی
قیزیل گول جفاسی بولبول نالـه‌سی
شام وارایمیش بوپـروانا وارایمیش
کیمین دردی چوخ‌دور کیمین دردی آز
کیمین دل پریشان کیمین دل نواز
مجنون مست عشق‌دیر لیلی مست ناز
داغ وارایمیش بو دیوانا وارایمیش
جهانی یاراداان جهان آفـــــــرین
ازلدن بویورموش بو رسم بوآئین

---

۱ ــ اولکر ، نمره (۱) ، اسفندآیی ۱۳۵۹ ــ تبریز

فرهادا بیستون خسروا شیریـــــن
بو داستان بـــــوافسانا وارایمیش
من گلمه‌دیم بوردا چکـــم بار غم
غم وارایمیش بو غمخانا وار ایمیش
من ایچمکده گؤتورمه‌رم جـام جـم
می وارایمیش بو میخانا وارایمیش
او عشوه کی رخنه سالــــدی ایمانا
او تیر غمزه کــــی کار ائتدی جانا
نه بیر مأذون دؤشو اولــــدی نیشانا
تیر وارایمیش بــــو نیشاناوارایمیش

بوردا « یوسف‌علی‌بیگ » حاققیندا ایسه دئمك کی ایکی قرن بوندان قاباق ، قشقائی ائلی‌نین « دره شوری » طایفاسیندا یاشایبب یاراداں شاعیرلردن ایدی و شعرلرینده « خسرو » تخلص ائدردی . دئدیك‌لره گؤره « یوسف‌علی بیگ » ین‌ساوادی‌یوخ‌ایمیش . حرمتلی آذربایجان ادیبی « یحیی شیدا » حقلی اولاراق « یوسف علی بیگ » حاققیندا بئله یازیر : «یوسف‌خسروین قوشمالاری هرصنفدن اعلادیر . اونون قوشمالارین اوخویارکن « عاشیق علسگر » ی هرذهنده تداعی ائدیر . چونکی بوقوشمالار جاذبه‌دار و ساده‌دیر . »[1]

یوسف علی بیگ » ین قوشمالاریندان نمونه اولاراق بیری ذکر اولونور :

---

۱ ــ فروغ‌آزادی ، سال اول ، شماره ۲۲۸ ــ تبریز .

قوربانلیق گئجه‌سی

قوربانلیق گئجه‌سی آیر یلیب گئدمه
کیم‌لر اولار سحر قوربانین سنین
قوربان‌کی دئیه‌رلر ایلده بیر اولار
ازلدن من ایدیم قوربانین سنین

منزیلیمیر بودور بو غمخانـــــاسی
سنی سئوه‌ن عشق اودونا یانـــاسی
بوچؤل‌لر مارالی گؤل‌لر صوناسی
هندوستان طاووسی قوربانین سنین

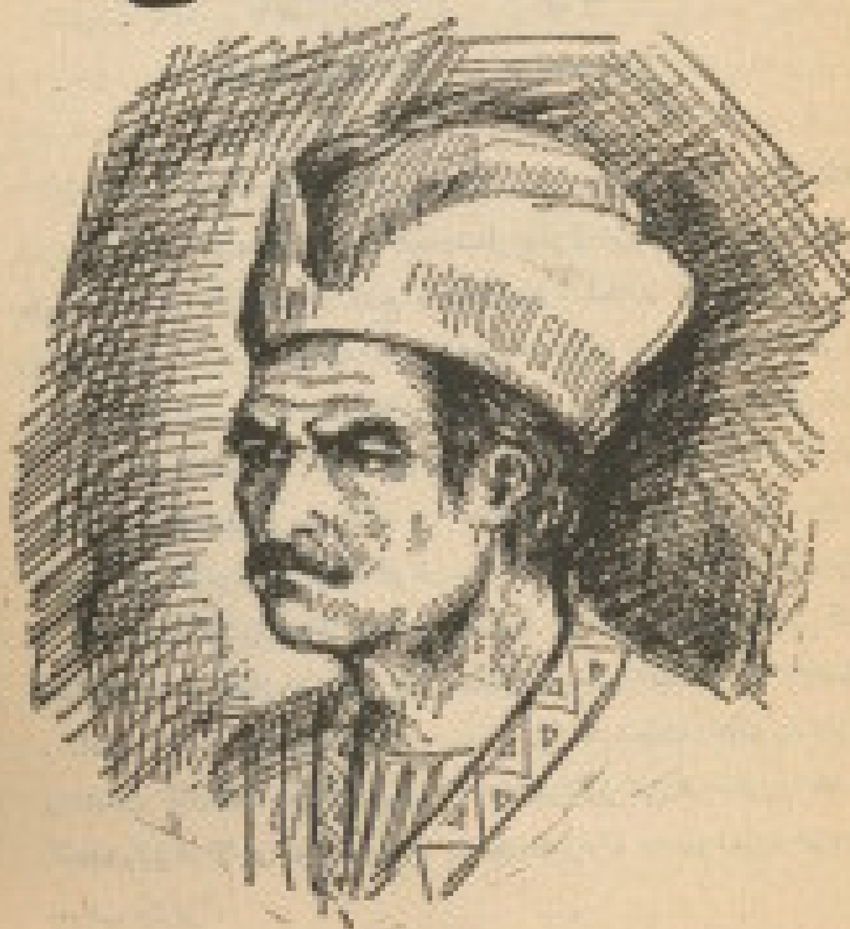
گؤزه‌ل هجرانینا چوخ تاب ائیله‌دیم
هانسی گئجه‌لرده من خواب ائیله‌دیم
اجل جان ایسته‌دی جاواب ائیه‌دیم
قویموشدوم کی ائده‌م قوربانین‌سنین

سن شخصشاه منم بندهٔ فـــــرمان
بیر بوسه لبیندن دردیمه درمـــــان
ناتوان جانیما ائیله‌دیم درمـــــان
تا بیرگون ائیله‌ییم قوربانین سنین

بیرایمیش ، بیرایمیش سن بیلن تاری
بودنیا فانی‌دیر یــــوخ اعتباری
«یوسف خسرو »ون وفالی یاری
بیرشیرین جانیم‌وار قوربانین سنین۱

۱ ــ قاینتاق ، نامه نود ، شماره ششم وهفتم ، بهمن‌ماه ۱۳۵۸ ــ تهران

یوسف خسرو
و یارادیجیلیقی

یوسف خسرو

(ئولمزلیریك صنعتکاری)

گؤر کملی قشقائی شاعیری اولان « یـوسف خسرو » لیریـك شعرین نهنگ بیر صنعتکاریدیر . نتیجه‌دئیه‌لر اونون لیریك شاعیر اولدوغو هئچ‌ده تصادفی دئییلمیش . گنج چاغلاریندا «سلطان» آدلی بیر گؤزه‌له وورولماسی ، اونون عشقینه اوره‌ك باغـلاماسی و مرادا چاتماماغـی ، بو ایشه اصل سبب‌دیر . داها دوغروسو اونـون لیریکاسی ، حیاتی ایله علاقه‌دار بیر مسئله‌دیر . بونا گؤره‌ده « یـوسف خسرو » ین چوخـلی شعرلـری سئؤگیلیسی « سلطان » ا خطـاب‌دیر . بـوشاعیردن روایت ائدیرلر کی عؤمرونون صون گونلرینده ، بیر عؤمور هجراندان صونرا ، « سلطان » ! کی اوزامان قوجا ودوشگون بیرقاری ایمیش توش گلیر باشلاییریئنه « سلطان » ا ئوز پاك عشقین ـ محبتین بیلدیرمگه . وقاری « سلطان » ایسه ، «یوسف‌خسرو» سؤزلرین ائشیدجك ، اونودانلاییب و ملامت ائتمگه سعی گؤستریر . خاطیرلادیر کی قبر ائوی ایله بیر آددیـم‌لیق آرالاری یوخدور . « یوسف‌خسرو » دا بیر شعرده اونابئله جواب وئریر :

سلطان عبث دئمه عؤمر گلدی کئچدی
هنوز اوشهلا گؤزون خماری چوخدور
سن بـــــــودونیادا ارم بهشتی
هنوز عاشیقلرین نوماری چوخدور...

« یوسف خسرو » لیریکاسی ساده وجانلی دیر . اولیریکاسیندا ، تکجه یوردونون انسانی گؤزهللیکلرین ستایش ائتمه گه کفایتلنمز . طبیعتین سحرلی گؤزهللیکلرین اولدوقجا اینجه و دویغولوترنم ائدیر :

یقین بیلدیم یاتان بختیم اویانمیش   بو گون غافلدن یارا اوغرادیم
بیر نوچه باغچادا ، بیر نوچه باغدا   آلمایا ، هیوایا ، نارا اوغرادیم
ایکی عقرب قرین گؤردوم بیر آیا   گونی همراه گؤردوم شام یلدآیا
سونبول قیزیل گوله سالمیشدی سایا   بیر سوسن لی لالهزارا اوغرادیم

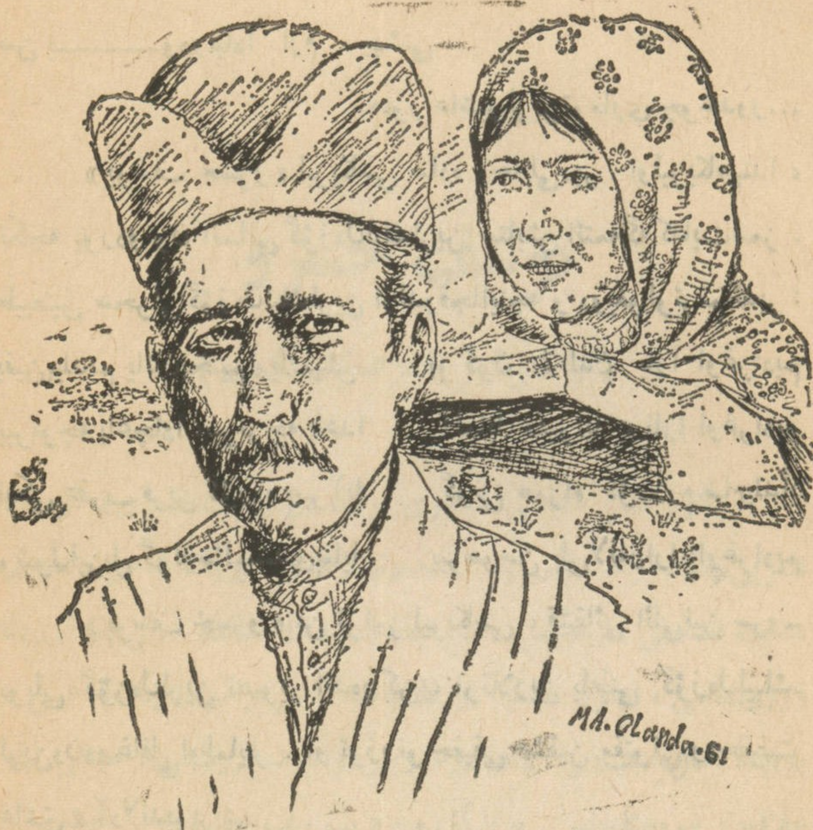
« یوسف خسرو » ین ئولمز لیریکاسی ، قشقائی ائلی نین سرو-بویلی گؤزهللرین تصویر ائدهرکن ، اونلارین باطنی گؤزهللیکلرین دنده غافل اولماییر . او ئوزونو حقیقی عشقین مفتونی و «حقیقت عاشق » آدلاندیریر :

حقیقت عاشقم بالله دئییل لاف   زری زرگر تانیر نقرهنی صراف
فلك روا دئییل ئوزون وئر انصاف   شکار ائدیب ترلانیمی سار منیم

صون سؤزده دئمك کی ، « یوسف خسرو » ، قشقایی ائلی نین گؤزهل عادت وعنعنهلرینی ئوز لیریکاسیندا یئر بهیئر خاطیرلاتماسینی هئچ واقت اونوتماییر :

بیردم میل ائت بیزیم باغ وایوانه   صفا وئرهك قیزیل گوله ریحانه
بیزه رسمدیر حرمت ائدهك مهمانه   قیز سن قایید بیر منیله گل دانیش

(صون)

سلطانیم گل اۆزرن آرا کؤنلومی
گؤر نئجه بایغولار ویرانه‌سیدیر
بیریسی عاشیق‌دیر ماه جمالینه
بیریسی طاووسون خط و خالینه
بوگون بویورسون خوش احوالینه
هر کیم او لیلی‌نین دیوانه‌سیدیر

شمع رخسارين

سلطانیم روشن ائت شمع رخسارين
گؤره‌ن کیم اوشمعين پروانه‌سی‌دیـــر
من سئومیشم حسرتیندن یانمیشام
بیه مندن آیری کیم یاناسیدیـــــر
باشیندان آیاغا گئیدبـــــرره‌م زری
زر پوش ائدم او نهال نوبـــــری
آغ صدف سینه‌نده شاه ممه‌لـــــری
کـوثر دریاسی‌نین دوردانـه‌سی‌دیـر
یـار عشقی یارا ائیله‌میش کؤنلـومی
هجرانین ائیله‌میش قارا کـــؤنلومی
سلطانیم گل ئورون آرا کـــؤنلومی
گـؤرنئجه بایغولار ویرانه‌سیدیـــــر
بیریسی عاشیق‌دیـر مــــاه جمالینه
بیریسی طاووسون خــــط و خالینه
بوگون بوبورسون خـوش احوالینه
هر کیم او لیلی‌نین دیوانه‌سیدیـــــر
دلبر اگر تکلیف ائسن دسته‌گـــول
گولدن آهسته‌دانیش گول‌دون آهسته گول
او نازیله گلیب گئدن دسته گـــــول
« یوسف خسرو » ون جانانـه‌سی دیر

هاچان اولار !؟

یامان گؤزدن ایراغ جادو گؤزلرین
پریم تادونیا وار سرین ساغ اولا
رقیب آرالیقدا آچما نقابین
نامحرم گؤزوندن قوی ایراغ اولا
یامان درده نه چاره وار نه تدبیر
بو دیوانه یا بند ایستر یا زنجیر
لیلی کیمین حسنون اولوب عالمگیر
قورخارام مسکنیم داش و داغ اولا
لبین می دیر دیلین مزه أوزون نور
ممه‌ن ناردیر شاه ممه‌دیر یا لیمور
صراحی گردنده بوخاقین بلور
هاچان اولار بلور بئله آغ اولا . . .
هاچان اولار بو می دولا جامیما
هاچان اولار طرلان قونا دامیما
هاچان اولار دوران دؤنه کامیما
« یوسف خسرو »ه یار قوناغ اولا

ویرانه گۆردوم

گلستان سیرینده اوغرادیم غـافـل
بو گون بیر دلبری مستانه گۆردوم
لیلی کیمین فوروب بزم عشرتی
اوردا یوز عاقلی دیوانه گۆردوم
شکوفه ائیله‌ییب یئنی نـــــــوبهار
آچیلیبدیر قیزیل گول‌لر لاله‌زار
هر یاندان بیر هندو دوروب برقرار
پاسیبان دیر آب حیوانه گـــۆردوم
چین بر چین ائیله‌ییب تۆ کوب چین اوسته
دۆردبیر یاندان هۆروب تۆ کوب چین اوسته
سان زنگبار شاهی چکیب چین اوسته
عاشیق‌لار مولکونی ویرانه گۆردوم
قارشیدا دوروب دور بیر تورک سرمست
قویوبدور اوخلارین کمانــــه پیوست
عاشیق‌لار صنفینه وئردیلر شکست
یوز دشمنی اوردا نشانه گۆردوم
ایکی عقرب اولموش قمره قرینی
گنج اوسته ائیله‌ییب ذهمـار کمینی
ایکی بلدا گئجه سینده بیر گونی
گون ایله گئجه‌نی همخوانه گوردوم
بلوردان قاییریب چاه زنخـــــدان
زنخـدان سۆیله‌ییب بلالی زنـدان
«یوسف خسرو» ی حکم ائتدی سلطان
او یئرده سالدیلار زندانه گـۆردوم

وفالی دلبر

سوروشمادین یار احوالین نئجه‌دیر

اولموشدی باشیما دونیا دارمنیم

سلطان‌ئوز باشین ایچون گونوم گئجه‌دیر

او بینوا غملی گـــونوم زار منیم

سینه‌مه چکیلیب چپ-راست یاراداغی

مجنونی ئولدورور لیلی فـــراغی

گؤزیاشی ایله سووارمیشدیم بـو باغی

نچون اولا گول‌ئوزگه‌نین خارمنیم

حقیقت عـاشقم بـــالله دئیل لاف

زری زرگـر تانیر نقره‌نی صراف

فلك روا دئییل ئـوزون وئـر انصاف

شکار ائـدیب تـرلانیمی سار منیم

زولفون مـویی قالـــدی منه نشانا

هـردم گـلاب سپم ائیله‌یم شانـا

راضی اولما کـــؤنلوم اولا ویرانا

یارا سنده چوخ اومیدیم وار منیم

«یوسف خسرو» ی ائتدین خون جگر

گلشن أکدیم هجران ائیله‌دی ثمر

بی‌وفا اولمایـان وفـــــالی دلبر

«سلطان»[1] سنده چوخ‌اومیدیم‌وارمنیم

---

[1] ـ «سلطان» یوسف‌خسرون سئوگیلیسی ایدی.

غملی بولبول

«سلطان» بویون سرودیر اوزون قیزیل گول

گولدن نازکدیر اوزون قـــــوربانی

سن بیر باهار فصلی مـن غملی بـولبول

سوسن‌لی سونبول‌لی یارین قوربانی . . .

سلطان تئلین دارا ییبان تـــــــؤکنده

تؤکـــــــــولن یئردن عنبر بسیتنده

او شهلا گؤزلـــــــره سورمه چکنده

محو اولور عاشیقلار گؤزون قـوربانی

سوسن سونبول صراحی دیر بوخاقین

قیزیل گولون غنچه‌سی‌دیـــــر دوداقین

شیریـن دانیشماغین شیریـــــن مذاقین

او شیرین صحبتین سازین قـــــوربانی

هاچان اولار یازا دؤنه بو قیش‌لــــــر

هاچان اولار دوغرو گله بـو ایش‌لــــــر

بویونا گئیدیرم رنگین قماش‌لــــــر

گـولابتون سراندازی‌نین قـوربـــانی

« یوسف خسرو » و نام ای یـار مشکبو

گل اوتوراق بیر -- بیریمیزله روبــــرو

بیر خلـوتده اولاق گـــــــــرم گفتگو

سن ناز ائت تاچکـــــــم نازین قوربانی

دانیش

سالىلانیب نازیله‌گئدن سرو ناز
گؤزه‌ل قایید بیر منیله بیردانیش
بیردم مهلت جانیم ائدم پای انداز
قیز سن قاییدگل منیله بیردانیش

بیردم میل ائت بیزیم باغ وایوانا
صفا وئره‌ك قیزیل گوله ریحانا
بیزه رسم‌دیر حرمت ائده‌ك مهمانا
قیز سن قایید گل منیله بیر دانیش

بیزی عقل و هوشدان بیرون ائده‌ن قیز
شکسته عاشیقی دلخون ائدن قیز
«یوسف‌خسرو» ی مجنون ائدن قیز
قیز سن قاییدگل منیله بیر دانیش

فلك . . .

خاموش اوتورموشدوم ئوز احوالیما
بیر آلنی آغ‌اوزی گونه‌توش اولدوم
فلك تقدیربدیر گلدی یولـــوما
ککلیك‌ایدیم‌باز اوووناتوش اولدوم
بولبول‌اولدوم‌اوچدوم‌قوندوم گلزارا
بیر گولون درمه‌مش‌د گدیم یوزخارا
او گؤزلری جـــلادا ، او ستمکارا
مایل اولدوم بئله گونه توش‌اولدوم
دئدیم «سلطان» ممه‌ن جنت ناریدیر
مرمر سینه‌ن اوجا داغلار قاریدیر
دئدی‌چوخ گووه‌نمه جان‌بازاریدیر
آخریارین دئدیگینه تـوش اولدوم
یارألیندن‌شربت ایسته‌دیم سم آلدیم
بیلمه‌دیم کی‌عؤمری‌وئردیم‌غم آلدیم
الف قددی سودا ائتدیم خم آلدیم
بیرقوزای قارایدیم گونه‌توش‌اولدوم
داغلاری‌قارباسمیش‌بیریول آچیلماز
عالمه یاز منه بیر گـــول آچیلماز
« یوسف خسرو » بومشگل آچیلماز
فلك‌رحم‌ائت‌من‌دو گونه‌توش‌اولدوم

سلطان عبث دئمه عمر گلدی گئچدی
هنوز شهلا گؤزون خماری چوخدور
سن بو دونیادا ارم بهشتی
هنوز عاشیق‌لرین توماری چوخدور
هنوز کمانداديرتیر مژگانین
هنوز خماری وار چشم مستانین
هنوز شبنم واری تر گلستانین
هنوز گول قوینونون گلزاری چوخدور

ارم بهشتی

سلطان عبث دئمه‌عمر گلدی کئچدی

هنوز شهلا گؤزون خماری چوخدور

سن بــــــودونیادا ارم بهشتی

هنوز عاشیق‌لرین‌تو ماری چوخدور

هنوز کماندادیر تیر مــــژ گانین

هنوز خماری وار چشم مستانین

هنوز شبنم واری تر گلستانین

هنوز گول‌قوینونون گلزاری‌چوخدور

هنوز بنفشه‌دیر آغ سینه‌ن خالی

هنوز شهلادی دوداغین بــــالی

هنوز رشدی چوخدور قدین نهالی

هنوز بونهالین بهاری چوخدور

اینانما بیر توکون دونیایا ساتام

تادیری‌یم گــــرك مهره‌می آتام

من آتارام یا اودوزام بــــا اودام

هنوز بوشطرنجین قماری‌چوخدور

قورخی یوخوم سلطان‌ن خاندن

آلیمی چکمه‌رەم یــــار دامنیندن

بینوا یوسف خسرو قــــانیندان

هنوز آغ آللرین نگاری چوخدور

سوسن‌لی لاله‌زار

یقین بیلدیم یاتان بختیم اویانمیش
بوگون غافلدن یارا اوغـــــرادیم
بیر نوچه باغچادا ، بیرنوچه باغدا
آلمایا هیوایا نارا اوغـــرادیم
ایکی عقرب قرین‌گؤردوم بیرآیا
گونی همراه گؤردوم شام یلدایا
سونبول قیزیل گوله‌سالمیشدی سایا
بیر سوسن‌لی لاله‌زارا اوغرادیم
یار ایله سوروشدوم گول‌آیاغیندان
اگیلدیم میل ائدم‌آغ دوداغیندان
بیرعالم کیف ائدم می دوداغیندان
عجب جام خوشگوارا اوغرادیم
«یوسف خسرو» ین وفالی دوستی
کسرانین طاقی دیر قاشین پیوستی
من ایسته‌دیـــــم او چشم مستی
نوک مژگانیندا خارا اوغـــــرادیم

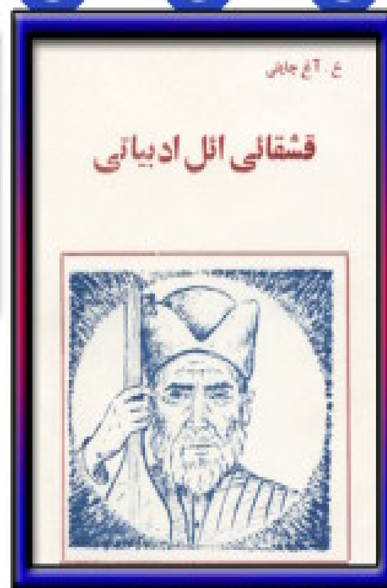
«دەدەقورقود» کتابلاری

۱

(چاپ گلشن)

۳۵ قیران

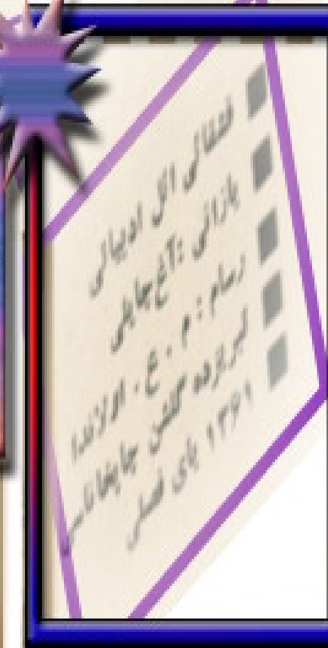

م.ع. اولاندا
آغ چایلي

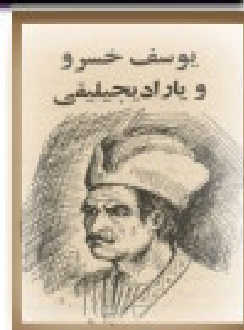

ع. آغ چایلی
قشقائی ائل ادبیاتی

قشقائی ائل ادبیاتی
یازانی: آغ چایلی
رسام: م. ع. اولاندا

یوسف خسرو
و یارادیجیلیقی

